

Tillämpning av självkostnadsprincipen, likställighetsprincipen och särredovisningen inom VA-verksamheten.

Habo kommun

April 2026

Innehåll

Innehåll	1
Sammanfattning	2
1. Inledning	4
2. Granskningsresultat	6
Bilagor	18

Sammanfattning

Deloitte AB har av de förtroendevalda revisorerna i Habo kommun fått uppdraget att genomföra en granskning av VA-verksamhetens tillämpning av självkostnadsprincipen, likställighetsprincipen och särredovisningen. Granskningen har genomförts genom dokumentstudier och intervjuer med tjänstepersoner inom tekniska förvaltningen och ekonomifunktionen.

Revisionsfråga

Säkerställer kommunstyrelsen i Habo kommun att VA-verksamheten bedrivs i enlighet med gällande lagstiftning och principer för avgiftsfinansiering, med särskilt fokus på självkostnadsprincipen, likställighetsprincipen, samt särredovisning?

Svar på revisionsfråga

Vår sammanfattande revisionella bedömning är att kommunstyrelsen **till stor del** säkerställer att VA-verksamheten bedrivs i enlighet med gällande lagstiftning och principer för avgiftsfinansiering, med särskilt fokus på självkostnadsprincipen, likställighetsprincipen samt särredovisning.

Grundstrukturen fungerar men granskningen visar ett genomgående mönster av avsaknad av formellt beslutade principer som har bidragit till att den taxehöjning som nu genomförs blivit mer abrupt än vad en mer aktiv styrning hade medfört.

Väsentliga iakttagelser och slutsatser

Nedan redovisas de mest väsentliga iakttagelserna från granskningen. Samtliga iakttagelser och slutsatser baseras på intervjuer och dokumentanalys.

- ▶ **Utifrån det underlag vi tagit del av och granskat har vi inte kunnat se att taxehöjningen 2026 saknar motivering – kostnaderna har ökat kraftigt och de poster som belastar VA-kollektivet är hänförliga till verksamheten. Höjningen är motiverad av kostnadsläget. Det granskningen visar är att vägen dit hade kunnat se annorlunda ut.**
- ▶ **VA-verksamhetens kapitalkostnader har tredubblats under granskningsperioden, från ca 4,9 mnkr (2020) till ca 14,4 mnkr (2025), drivet av ökade investeringar i VA-nätet. Kostnadsökningen är strukturell och hade medfört behov av taxehöjningar oavsett hur styrningen fungerat.**
- ▶ **Intäkterna från VA-taxan har understigit verksamhetens kostnader fem av sex år. Det ackumulerade överskottet om 10 mnkr vid utgången av 2021 har vänt till ett underskott om 2,0 mnkr vid utgången av 2025. VA-verksamheten har gått från betydande överskott till underskott som behöver regleras genom framtida taxehöjningar.**
- ▶ **VA-verksamheten har under hela granskningsperioden haft separata resultat- och balansräkningar, taxan tillämpas enhetligt och de kostnader som belastar kollektivet är till övervägande del direkta och hänförliga till verksamheten. Grundstrukturen för VA-ekonomin fungerar och de lagstadgade kraven på särredovisning och likställd tillämpning är i huvudsak uppfyllda.**
- ▶ **De nuvarande ansvariga har identifierat den problematiska situationen, genomfört förbättringar av beräkningsprocessen och tagit fram en plan för att återställa balansen genom taxehöjningen 2026 och planerad ytterligare höjning 2027. De brister granskningen identifierat har i huvudsak uppstått före de nuvarande ansvarigas tillträde.**
- ▶ **Kommunstyrelsen saknar formellt beslutade principer för taxeberäkning, internräntesats, avskrivningstider, hantering av över- och underskott samt fördelning av gemensamma kostnader. Det innebär att VA-verksamhetens beräkningar och hantering inte kan verifieras och upprätthållas oberoende av enskilda personers kompetens.**

- ▶ **Internräntan hölls under fyra år (2020–2023) på 0,35 procent medan SKR rekommenderade 1,0–1,5 procent. Granskningen har inte kunnat verifiera om kommunens egen upplåningskostnad motiverade den lägre nivån. Det innebär att taxekalkylen under flera år inte avspeglar sektorns genomsnittliga lånekostnad och att kapitalkostnaderna kan ha underskattats.**
- ▶ **Det ackumulerade överskottet på 10 mnkr användes för att hålla taxan lägre än vad kostnaderna motiverade – utan beslutade riktlinjer för hanteringen och utan att regleras inom den treårsperiod som god sed förutsätter. Taxenivån har beslutats politiskt genom budgetprocessen, men ett explicit beslut om överskottets hantering med plan och tidsram har inte kunnat identifieras. Det innebär att kommunstyrelsen inte säkerställt att hanteringen av över- och underskott skett i enlighet med självkostnadsprincipen.**
- ▶ **VA-taxan behandlas inte som ett eget ärende i kommunfullmäktige, kungörelsen inför sammanträdet den 27 november 2025 nämner inte VA-taxan, och det underlag fullmäktige får saknar information om VA-ekonomins långsiktiga utveckling och reningsverkets kommande påverkan. Det innebär att en taxehöjning med 30 procent inte framgått som ett eget ärende för medborgare och ledamöter, och att fullmäktiges förutsättningar att fatta ett välgrundat beslut begränsas.**
- ▶ **Taxestrukturens fördelning av avgifter mellan kundkategorier härrör från taxemöjligheten 2009 och har inte omprövats sedan dess. Den dokumenterade grunden för fördelningen har inte överlämnats till granskningen. Det innebär att kommunstyrelsen inte kan visa att fördelningen vilar på den sakliga grund som 31 § LAV förutsätter.**
- ▶ **Sammantaget har avsaknaden av formaliserad styrning bidragit till att taxehöjningen blivit mer abrupt än vad den hade behövt vara. Det planerade reningsverket med en beräknad kostnad om ca 412 mnkr har ännu inte slagit igenom i kapitalkostnaderna och ytterligare väsentliga taxehöjningar väntar. Ansvaret för att formalisera styrningen av VA-ekonomin vilar på kommunstyrelsen**

– med de investeringar som ligger framför kommunen blir det behovet alltmer angeläget.

Rekommendationer

Mot bakgrund av granskningens iakttagelser och slutsatser rekommenderas kommunstyrelsen att vidta följande åtgärder. Kommunstyrelsen har som ansvarig för ledning, styrning och samordning av den kommunala verksamheten ett särskilt ansvar för att säkerställa att den avgiftsfinansierade VA-verksamheten bedrivs inom tydliga och formellt beslutade ramar.

- ▶ Upprätta formellt beslutade principer för VA-ekonomins centrala beräkningskomponenter – internräntesats, avskrivningstider, taxeberäkningsprocess och fördelning av gemensamma kostnader.
- ▶ Säkerställa att VA-taxan behandlas som ett eget ärende i kommunfullmäktige med en separat besluts punkt, att ärendet framgår av kungörelsen inför sammanträdet och att beslutsunderlaget ger fullmäktige en samlad bild av VA-ekonomins utveckling.
- ▶ Besluta om riktlinjer för hantering av över- och underskott i VA-verksamheten som anger hur avvikelser ska regleras, inom vilken tidsram och med vilken beslutsordning.
- ▶ Se över och dokumentera den kostnadsgrund som taxestrukturens fördelning av avgifter mellan kundkategorier vilar på.

Växjö den 2 april 2026.

DELOITTE AB

Revsul Dedic
Certifierad kommunal revisor

Ingrid Nordin
Verksamhetsrevisor

1. Inledning

Bakgrund

Habo kommun bedriver vatten- och avloppsverksamhet (VA) som en avgiftsfinansierad och särskilt reglerad verksamhet enligt lag (2006:412) om allmänna vattentjänster (LAV). VA-verksamheten ska drivas enligt självkostnadsprincipen (30 § LAV), vilket innebär att avgifterna från brukarna inte får överstiga kommunens faktiska kostnader för att tillhandahålla tjänsten. Verksamheten ska även följa likställighetsprincipen (31 § LAV), så att avgifterna tillämpas rättvist mellan olika brukare, samt särredovisas (50 § LAV) för att säkerställa att VA-ekonomin hålls åtskild från annan kommunal verksamhet.

Under de senaste åren har Habo kommun genomfört stora investeringar inom VA. Samtidigt står kommunen inför ytterligare stora framtida investeringar, bland annat en planerad om- och nybyggnad av reningsverket, med en beräknad kostnad på cirka 412 mnkr. Detta medför ökade kapitalkostnader och långsiktiga ekonomiska åtaganden som direkt påverkar VA-taxans nivå och kommunens hantering av självkostnaden.

De tidigare års förluster inom VA-verksamheten medfört en ackumulerad skuld i VA-kollektivet som ännu inte återställts. Det bedöms att underskottet kommer att kvarstå även efter 2025 och 2026, trots att höjningarna bidrar till att minska gapet. För att uppnå full kostnadstäckning planeras ytterligare justeringar av taxan under kommande år.

Mot denna bakgrund bedömer revisorerna att det finns väsentliga revisionsrisker kopplade till hur Habo kommun beräknar och tillämpar VA-taxan samt hur självkostnadsprincipen efterlevs i praktiken. Det finns osäkerheter kring vilka kostnadsposter som belastar VA-kollektivet, hur över- och underskott hanteras mellan åren och i vilken grad VA-verksamheten särredovisas på ett transparent och tillförlitligt sätt. Revisorerna har därför beslutat att genomföra en särskild granskning av

kommunens tillämpning av självkostnadsprincipen, likställighetsprincipen och särredovisningen inom VA-verksamheten.

Syfte och avgränsning

Syftet med granskningen är att bedöma om Habo kommun säkerställer att VA-verksamheten bedrivs i enlighet med gällande lagstiftning och principer för avgiftsfinansiering, med särskilt fokus på tillämpningen av självkostnadsprincipen, likställighetsprincipen samt särredovisningen.

Granskningen riktas till kommunstyrelsen, som ansvarar för ledning, styrning och uppföljning av VA-verksamheten inom tekniska förvaltningen, inklusive beredning av förslag till VA-taxa. Den omfattar ekonomisk hantering, beräkning och tillämpning av VA-taxan i förhållande till självkostnadsprincipen, likställighetsprincipen och särredovisning enligt LAV.

Granskningen avser främst perioden 2023–2026. Den omfattar inte frågor om intern styrning och kontroll, investerings- och förnyelseplanering, teknisk drift eller miljötillsyn, samt inte heller kundservice och klagomålshantering. Taxans nivå i sig provas inte, utan dess beräkning, tillämpning och redovisning.

Revisionsfråga

Säkerställer kommunstyrelsen i Habo kommun att VA-verksamheten bedrivs i enlighet med gällande lagstiftning och principer för avgiftsfinansiering, med särskilt fokus på självkostnadsprincipen, likställighetsprincipen, samt särredovisning?

Underliggande frågeställningar

- Säkerställer kommunstyrelsen att VA-taxan beräknas och tillämpas så att avgifterna inte överstiger VA-verksamhetens faktiska kostnader i enlighet med 30 § LAV?

- Säkerställer kommunstyrelsen att VA-taxan tillämpas likvärdigt och rättssäkert mellan olika brukare i enlighet med 31 § LAV?
- Säkerställer kommunstyrelsen att VA-verksamhetens intäkter och kostnader särredovisas korrekt och transparent i enlighet med 50 § LAV?
- Säkerställer kommunstyrelsen att över- och underskott inom VA-verksamheten hanteras och regleras på ett sätt som är förenligt med självkostnadsprincipen och god ekonomisk hushållning?
- Säkerställer kommunstyrelsen att beslutsunderlagen inför taxejusterings är tillräckliga, korrekta och tydliga för att möjliggöra välgrundade beslut i kommunfullmäktige?

Metod och granskningsinriktning

Granskningen har genomförts genom dokumentstudier och intervjuer. Det dokumentära underlaget omfattar VA-taxebeslut, taxedokument, budgetunderlag, simuleringsberäkningar, resultat- och balansräkningar för perioden 2020–2025, årsredovisning, KF-protokoll och kungörelser. Analysen har utgått från en prövning mot LAV, kommunallagen och RKR:s rekommendationer.

Intervjuer har genomförts med teknisk chef, VA-chef och ekonomiansvarig. Kompletterande uppgifter och skriftliga svar har inhämtats från kommunens ekonomichef. Vi har även rådgjort med en auktoriserad revisor med erfarenhet av redovisning av VA-verksamhet för att kvalitetssäkra vår bedömning av redovisningsprinciper och hantering av över- och underskott.

Granskningen har genomförts i flera faser: planering, insamling av underlag genom intervjuer och dokumentgranskning, analys med kompletteringar vid behov, samt framtagning av iakttagelser, bedömningar och rekommendationer. Rapporten har sakavstämmts med de intervjuade.

Revisionskriterier

Bedömningen har utgått från bestämmelserna i lag (2006:412) om allmänna vattentjänster*, särskilt 30 § (självkostnadsprincipen), 31 § (likställighetsprincipen) och 50 § (särredovisning). Därtill tillämpades kommunallagens krav på god ekonomisk hushållning, beredning av ärenden till fullmäktige (KL 5–6 kap.) och kungörelse inför fullmäktiges sammanträden (KL 25 kap. 13 §), samt god redovisningssed enligt Rådet för kommunal redovisning (RKR). Även kommunens beslutade VA-taxa för 2026 och tillhörande styrdokument utgjorde jämförelsegrund.

**Lag (2006:412) om allmänna vattentjänster (LAV)*

Lagen om allmänna vattentjänster reglerar förhållandet mellan kommunen och de fastighetsägare som är anslutna till den allmänna VA-anläggningen. Tre bestämmelser är centrala för denna granskning. Enligt 30 § får avgifterna inte överstiga vad som behövs för att täcka de kostnader som är nödvändiga för att ordna och driva VA-anläggningen – den så kallade självkostnadsprincipen. Avgifterna ska bestämmas så att kostnaderna fördelas på de avgiftsskyldiga enligt vad som är skäligt och rättvist (31 §) – likställighetsprincipen.

Kommunen ska därtill särredovisa VA-verksamhetens intäkter och kostnader (50 §), vilket syftar till att skapa insyn i hur avgiftsmedlen används och möjliggöra prövning av om självkostnadsprincipen efterlevs. God sed på området, bland annat genom uttalanden från branschorganisationer och rättspraxis, anger att över- och underskott i VA-verksamheten ska regleras inom en treårsperiod.

Kommunallagen (KL 11 kap.) ställer därutöver krav på god ekonomisk hushållning, vilket även omfattar den avgiftsfinansierade verksamheten.

Kvalitetssäkring

Kvalitetssäkring har skett genom Deloitte:s interna kvalitetssäkringssystem. Rapporten har även kvalitetssäkrats av de intervjuade personerna.

2. Granskningsresultat

Utifrån genomförda intervjuer och granskat material har en övergripande beskrivning av Habo kommuns styrning och kontroll av VA verksamheten gjorts nedan. De iakttagelser som framkommit till följd av intervjuer och dokumentstudier redogörs under den rubrik som ansetts mest lämplig.

2.1 Säkerställer kommunstyrelsen att VA-taxan beräknas och tillämpas så att avgifterna inte överstiger VA-verksamhetens faktiska kostnader i enlighet med 30 § LAV?

2.1.1 Taxekalkylens uppbyggnad och beräkningsprocess

VA-taxan i Habo beräknas inom ramen för kommunens ordinarie budgetprocess. Enligt skriftliga uppgifter som tekniska förvaltningen överlämnat utgår beräkningen från budgeterade kostnader för kommande verksamhetsår, baserade på tidigare års utfall med justering för kända förändringar. Taxan sätts med avsikt att intäkterna ska motsvara verksamhetens kostnad. Över- och underuttag ska jämnas ut över en treårsperiod.

I intervjuer ger förvaltningsledningen en mer detaljerad bild av processen. En detaljbudget tas fram med utgångspunkt i föregående års utfall, kompletterad med kända förändringar som ökade kostnader för inköpt vatten, löneökningar och förändrade kapitalkostnader. Med hjälp av ett simuleringsverktyg testas sedan vilken procentuell höjning som krävs för att intäkterna ska matcha kostnaderna. Simuleringen utgår från befintligt antal vattenmätare, sålda kubikmeter och tomtyta.

Kommunstyrelsen får därefter ett förslag med alternativa höjningsnivåer. Inför 2026 presenterades två alternativ: alternativ A med 30 procent höjning 2026 följt av 10 procent 2027 och 2028, samt alternativ B med 37 procent 2026, 0 procent 2027 och 13 procent 2028. Kommunstyrelsen valde alternativ A.

Kommunen har överlämnat detaljbudget för 2026, simuleringsberäkning, budgetunderlag 2026–2028 med förändringssammanställning och de beslutade taxedokumenten. Skriftliga rutiner som beskriver hur taxeberäkningen ska gå till saknas dock – något som bekräftas i intervjuerna. Ekonomifunktionen uppger i

intervjun att arbetssättet har förbättrats under de senaste åren – dessförinnan inkluderades inte taxan i sin helhet vid beslutstillfället. Någon formaliserad arbetsordning har trots det inte upprättats.

De intervjuade ger en i huvudsak samstämmig bild av ett strukturerat arbetssätt med god kostnadskontroll. Beräkningsprocessen vilar i praktiken på ett fåtal nyckelpersoner – en sårbarhet som de själva lyfter. Hur angeläget det är att formalisera processen råder det dock delade meningar om.

2.1.2 Kapitalkostnader – internränta och avskrivningar

De samlade kapitalkostnaderna – avskrivningar och internränta – har ökat från ca 4,9 mnkr 2020 till ca 14,4 mnkr 2025. Avskrivningarna har under perioden gått från ca 3,1 mnkr till ca 9,4 mnkr, internräntan från ca 1,7 mnkr till ca 5,1 mnkr. Budgetunderlaget förklarar ökningen med ökade investeringar i VA-nätet. Det planerade reningsverket, med en beräknad kostnad om ca 412 mnkr, har ännu inte slagit igenom fullt ut i kapitalkostnaderna.

Internräntan beräknas på bokfört värde av VA-verksamhetens anläggningstillgångar. Räntesatsen var under 2020–2023 0,35 procent, höjdes till 2,5 procent från och med 2024 och höjs enligt uppgifter inhämtade under granskningen ytterligare till 2,75 procent från och med 2026. Ekonomifunktionen uppger att nivån 2,5 procent baserades på SKR:s rekommendation. SKR:s föreslagna internränta för 2024 var 2,5 procent, vilket stämmer med den nivå Habo valde. Under åren 2020–2023 låg Habos räntesats på 0,35 procent, medan SKR under samma period rekommenderade 1,5 procent (2020), 1,25 procent (2021), 1,0 procent (2022) och 1,25 procent (2023). Habos internränta avvek alltså väsentligt nedåt från SKR:s rekommendation under fyra år innan den

anpassades 2024. Något skriftligt beslut eller PM som dokumenterar valet av räntesats har inte kunnat överlämnas, vare sig för den tidigare nivån, höjningen till 2,5 procent eller den kommande höjningen till 2,75 procent.

Ett räkneexempel från anläggningsreskontran som kommunen tillhandahållit visar hur beräkningen går till i praktiken. Räntan beräknas månadsvis på sjunkande kapitalbas med dagsnoggrannhet: avskrivningen dras av innan nästa månads ränta beräknas. Den effektiva årsräntan blir därmed lägre än vad en enkel beräkning av nominell procentsats på utgående bokfört värde ger. Vid en inledande kontrollberäkning under granskningen uppstod en diskrepans mellan redovisade räntekostnader och den angivna räntesatsen. Efter genomgång av den detaljerade beräkningsmetoden – månadsvis beräkning med sjunkande kapitalbas – förklaras diskrepansen av metoden. Granskningen har verifierat beräkningslogiken mot det tillhandahållna räkneexemplet och bedömer att förklaringen är rimlig. En enskild person i ekonomisystemet utför beräkningen.

Anslutningsavgifterna periodiseras med en femtiondel per år och bokförs som förutbetalda intäkter. De förutbetalda anslutningsavgifterna uppgick vid utgången av 2025 till 98,3 mnkr

Avskrivningstider fastställs genom individuell bedömning vid varje aktivering. Ledningar skrivs av på 60 år, maskiner på 10–20 år beroende på typ och miljö, styr- och övervakningssystem på 10 år. De ansvariga uppger i intervju att de hade önskat att riktlinjer funnits vid deras tillträde och att kunskapen är personbunden. Något styrdokument med fastställda avskrivningstider för VA-tillgångar finns inte bland det överlämnade materialet.

Årsredovisningen 2024 anger att kommunen normalt tillämpar avskrivningstider om 3, 5, 10, 15, 20, 30, 50 och 60 år – men utan specifik koppling till VA-verksamhetens tillgångstyper. Avskrivningarna för 2025 avvek från budget med ca 1,3 mnkr. Förvaltningen förklarar avvikelserna med att en del av reningsverket aktiverades oplanerat och att budgeteringsmetoden ändrats från schablonberäkning till projektbaserad genomgång. Förklaringen har inte verifierats mot aktiveringsbeslut eller investeringsredovisning – den bygger på uppgifter som lämnats i intervju.

2.1.3 Kostnadsavgränsning – vad belastar VA-kollektivet

Enligt skriftliga uppgifter som förvaltningen överlämnat belastas VA-kollektivet med personalkostnader för anställda direkt i VA-verksamheten, direkta driftkostnader (material, elavgifter, inköp av vatten), omkostnader som IT, lokaler, leasing och larm, en andel av tekniska förvaltningens administrativa omkostnader samt kapitalkostnader. Personalkostnader för tid i investeringsprojekt belastar investeringen och fördelas därigenom över nyttjandeperioden.

Intervjuerna ger en mer nyanserad bild av hur fördelningen fungerar i praktiken. De flesta kostnader som belastar kollektivet är direkta och fakturabaserade snarare än schablonfördelade. HR- och ekonomikostnader belastar inte VA utan faller på skattekollektivet. IT-kostnader fördelas utifrån faktisk utrustning via en intern prislissa, lokalkostnader genom en internhyresmodell baserad på disponerade lokaler, och tekniska förvaltningens ledningskostnader via en fördelningsnyckel till samtliga enheter.

Posten "Köp av intern stödverksamhet" (konto 4649) varierar kraftigt mellan åren. Enligt förvaltningsledningen rör det sig om interna fakturor från en annan kommunal enhet för asfaltering och återställning efter ledningsarbeten – direkta kostnader kopplade till specifika åtgärder, inte schabloner. Att beloppen varierar beror på att antalet vattenläckor och underhållsåtgärder skiftar från år till år.

De intervjuade beskriver samstämmigt att VA-verksamheten bär sina egna kostnader. De administrativa kostnaderna pekas ut som det område där gränsdragningen är svårast.

Samlad dokumentation av hur de gemensamma kostnaderna fördelas saknas bland det överlämnade materialet. Granskningen har inte identifierat kostnader som saknar saklig koppling till VA-verksamheten bland de poster som belastar kollektivet. Frågan om huruvida VA-kollektivet möjligen bär en för liten andel av kommunens gemensamma kostnader – exempelvis HR och ekonomi – har inte kunnat prövas inom ramen för denna granskning.

2.1.4 Avgiftsuttag i förhållande till faktiska kostnader

Kommunen saknar fastställda riktlinjer eller styrdokument på flera centrala områden. Skriftliga rutiner för taxeberäkningen finns inte – processen fungerar i praktiken men är inte formaliserad. Internräntesatsen har ändrats två gånger under perioden, från 0,35 till 2,5 procent 2024 och vidare till 2,75 procent 2026, utan dokumenterat beslut.

Avskrivningstider för VA-tillgångar bedöms individuellt vid varje aktivering utan stöd i något styrdokument. Under de senaste åren har förvaltningsledningen genomfört förbättringar. Budgeteringsmetoden har ändrats från schablonberäkning till projektbaserad genomgång. Taxedokumentet inkluderas numera i sin helhet vid beslutstillfället, något som tidigare inte var fallet. Förbättringarna har dock tillkommit genom enskilda personers initiativ, inte genom formaliserade beslut.

Bedömning och motivering

Vår samlade bedömning är att kommunstyrelsen till stor del säkerställer att VA-taxan beräknas så att avgifterna inte överstiger verksamhetens faktiska kostnader i enlighet med 30 § LAV.

Bedömningen baseras på iakttagelserna i avsnitt 2.1, prövade mot självkostnadsprincipen (30 § LAV), god ekonomisk hushållning (KL 11 kap.) och god redovisningssed (RKR).

Vi grundar vår bedömning på:

Vi konstaterar att de kostnader som belastar VA-kollektivet till övervägande del är direkta och fakturabaserade. HR- och ekonomikostnader faller på skattekollektivet, IT-kostnader fördelas efter faktisk utrustning och lokalkostnader via en internhyresmodell. Granskningen har inte identifierat poster utan saklig koppling till verksamheten, även om vi inte kunnat pröva den omvända frågan – huruvida kollektivet möjligen bär en för liten andel av kommunens gemensamma kostnader.

Beräkningsmetoden för internräntan har vi verifierat mot det tillhandahållna räkneexemplet och funnit den tekniskt rimlig. Förvaltningsledningen har också förbättrat beräkningsprocessen under perioden, bland annat genom att gå från schablonberäkning till projektbaserad budgetering. Vår bedömning är att hanteringen

inte är bristfällig i sin helhet – det finns ett arbetssätt som fungerar och som utvecklats i rätt riktning.

Det som saknas är den formella överbyggnaden. Taxeberäkningens centrala komponenter – internräntesats, avskrivningstider, beräkningsprocess och kostnadsfördelning – saknar samtliga formellt beslutade principer och dokumenterade rutiner. Utifrån det underlag som överlämnats efter upprepade förfrågningar kan vi konstatera att dokumentationen inte finns tillgänglig. Beräkningen vilar på ett fåtal nyckelpersoner, en sårbarhet som de intervjuade själva lyfter. Vår uppfattning är att kommunstyrelsen inte skapat de förutsättningar som krävs för att beräkningens korrekthet ska kunna verifieras oberoende av enskilda personer – något som god redovisningssed förutsätter.

Den bilden förstärks av att internräntesatsen under 2020–2023 låg på 0,35 procent, väsentligt under SKR:s rekommendation om 1,0–1,5 procent. Taxekalkylen avspeglade därmed inte verksamhetens fulla kapitalkostnad under dessa år. Vi anser att detta är en kännbar brist mot kravet på god ekonomisk hushållning – avgiftsfinansierad verksamhet ska bära sina egna kostnader, och en internränta som under fyra år väsentligt understiger sektorns genomsnittliga lånekostnad gör att den förutsättningen inte varit uppfylld. Att kostnaderna också överstigit intäkterna fem av sex år pekar enligt vår bedömning i samma riktning: beräkningen har konsekvent underskattat det faktiska kostnadsläget.

Mot denna bakgrund är vår slutsats att kommunstyrelsen till stor del säkerställer att VA-taxan beräknas så att avgifterna inte överstiger verksamhetens faktiska kostnader. Kostnadsavgränsningen fungerar, beräkningsmetoden är tekniskt rimlig utifrån den verifiering vi kunnat göra, och förbättringar har genomförts. Men avsaknaden av formellt beslutade principer och den historiska avvikelsen i internräntan utgör sammantaget kännbara brister som gör att kravet inte kan anses fullt uppfyllt.

2.2 Säkerställer kommunstyrelsen att VA-taxan tillämpas likvärdigt och rättssäkert mellan olika brukare i enlighet med 31 § LAV?

2.2.1 Taxans tillämpning och enhetlighet

Habo kommun tillämpar en och samma VA-taxa för samtliga brukare inom verksamhetsområdet, oavsett var i kommunen fastigheten ligger. Brukningsavgiften består enligt taxedokumentet för 2025 och 2026 av tre delar: en fast avgift per år och vattenmätare (differentierad efter mätarstorlek), en förbrukningsavgift per kubikmeter levererat vatten, samt en tomtYTEavgift per hundratals kvadratmeter. För bostadsfastigheter med högst två lägenheter begränsas tomtYTEavgiften till 1 200 kvadratmeter. Taxan innehåller även regler om reduktion vid delvis anslutning, där avgifterna fördelas procentuellt mellan vatten, spillvatten och dagvatten (fastighet/gata).

Anslutningsavgifterna differentieras inte mellan olika geografiska områden. Kostnaderna för VA-utbyggnad varierar enligt de intervjuade kraftigt mellan områden – omvandlingsområden är väsentligt dyrare än nyexploateringsområden – men kommunen tillämpar ändå samma avgift för samma typ av fastighet. Den grundläggande riktlinjen uppges vara att avgifterna ska spegla de verkliga kostnaderna. I praktiken tillämpas en enhetlig taxa utan geografisk differentiering.

Taxedokumentet innehåller bestämmelser om särtaxa (§ 10 och § 18), som medger att avgifter kan tas ut enligt särskilt antagen taxa om kostnaden för att förse viss fastighet med VA i beaktansvärd omfattning avviker från övriga fastigheter. Enligt skriftliga uppgifter som förvaltningen överlämnat har kommunen inte tillämpat särtaxa, med motiveringen att särförhållanden inte bedömts kunna påvisas i tillräcklig utsträckning. Taxedokumentet medger också att huvudmannen i enskilda fall kan komma överens med fastighetsägaren om avgiftens storlek (§ 20). Granskningen har inte fått uppgifter om att sådana individuella överenskommelser förekommer i någon nämnvärd omfattning. Dagvatten ingår i VA-kollektivet sedan 2009. Avgift för dagvatten tas ut inom inrättat verksamhetsområde, och det finns möjlighet att söka dispens för fastigheter som hanterar dagvattnet på egen mark. I intervjuerna uppges att denna dispensmöjlighet tillämpas i praktiken.

2.2.2 Enhetspriser och fördelning mellan kundkategorier

De fasta avgifterna per mätarstorlek är differentierade – en 20 mm mätare kostar 3 875 kr/år (2026), en 25 mm mätare 11 567 kr/år och en 40 mm mätare 27 027 kr/år.

Kommunen uppger att taxestrukturen analyserades noggrant vid taxeomläggningen 2009. Nuvarande ansvariga övertog dock strukturen vid sina tillträden utan att bryta ned avgiften för att analysera hur den är uppbyggd. Någon systematisk omprövning av fördelningen mellan kundkategorier har inte gjorts sedan taxeomläggningen. Den dokumenterade grunden från 2009 har inte överlämnats till granskningen.

Taxan höjs som huvudregel procentuellt med samma sats på alla delar. Den senaste höjningen, inför 2026, var 30 procent, tillämpad lika på fast avgift, förbrukningsavgift och tomtYTEavgift. De ansvariga uppger att det inte finns möjlighet att bedöma om kostnaderna för en viss mätarstorlek har ökat mer eller mindre än för en annan. Vid enskilda tidigare tillfällen har dock olika procentsatser tillämpats på fast respektive rörlig del – det är alltså inte så att strukturen aldrig justerats, men det har skett utan systematisk metod. På totalnivå ska intäkterna matcha kostnaderna, men fördelningen mellan mätarstorlekar kan inte härledas till faktiska kostnader per kundkategori. Det finns ingen metod för att bryta ned verksamhetens kostnader på den detaljnivå som krävs för att koppla en viss mätarstorlek till en specifik kostnadsandel. Att taxan genomgående höjs procentuellt med samma sats innebär att den ursprungliga fördelningen mellan kundkategorier bevaras oförändrad vid varje höjning – oavsett om den avspeglar dagens kostnadsstruktur eller inte.

Fördelningen mellan fast och rörlig avgift varierar beroende på fastighetstyp. Enligt uppgifter som inhämtats under granskningen är fördelningen för typhus A (normalvilla) ungefär 51/49 mellan fast och rörlig del, vilket ligger i linje med medianen för kommuner av motsvarande storlek. För typhus B (flerbostadshus med högre förbrukning) är fördelningen cirka 89/11. Skillnaden förklaras av att samma procentuella höjning på alla delar ger olika utfall i kronor beroende på förbrukningsvolymen. Medianen för typhus B bland jämförbara kommuner anges som 71/29, vilket innebär att Habos fasta andel för flerbostadshus är väsentligt högre än jämförbara kommuner.

Anslutningsavgifterna har höjts med 2 procent 2023 och 15 procent 2024, men inte i samma omfattning som brukningsavgifterna. Enligt de intervjuade beror det på att de stora planerade investeringarna (reningsverket) avser reinvestering, inte nyanslutning,

och därmed inte genererar nya anslutningsavgifter. Alla investeringar hamnar i samma gemensamma kostnads massa som ska finansieras av kollektivet. Att anslutningsavgifterna höjs i begränsad omfattning innebär i praktiken att brukningstaxan bär en större andel av den samlade finansieringen – en fördelning som påverkar relationen mellan befintliga och tillkommande abonnenter.

2.2.3 Rutiner för mätning, debitering och kontroll

Taxedokumentet anger att måtaravläsning och debitering efter verklig förbrukning ska ske i genomsnitt minst en gång per år. Mellan avläsningarna får mellanliggande debiteringar ske efter uppskattad förbrukning. Vattenmätare byts regelbundet, enligt taxedokumentet ungefär vart tionde år, och byteskostnaden ingår i abonnemangsavgiften. Taxan innehåller bestämmelser om hantering av felvisande mätare (§ 13.5) och fastighetsägarens rätt att begära provning hos mark- och miljödomstolen. Av årsredovisningen 2024 framgår att kommunen pågår en övergång till digital avläsning av vattenmätare och att drygt 60 procent av mätarna vid utgången av 2024 var digitala. Årsredovisningen anger att arbetet under året också inriktats mot att förbättra möjligheterna till digital avläsning och att ta in funktioner för bland annat effektivare sökning efter vattenläckor. Övergången till digital avläsning innebär i praktiken att en växande andel av debiteringarna baseras på faktisk förbrukning snarare än uppskattning. Inga skriftliga rutinbeskrivningar för mätning, debitering eller kontroll har överlämnats bland det material granskningen tagit del av. I intervjuerna beskrivs debiteringsprocessen i övergripande termer – att fakturering sker i efterskott och att kundreskontra hanteras av ekonomifunktionen – men utan att detaljerade kontrollmekanismer eller felhanteringsrutiner redovisas. Stickprov på enskilda debiteringar har inte genomförts inom ramen för granskningen – det avgränsades bort i granskningens planeringsfas till förmån för den övergripande provningen av taxestrukturens likställighet. Det saknas därför underlag för att uttala sig om hur den faktiska debiteringen fungerar i det enskilda fallet.

Bedömning och motivering

Vår samlade bedömning är att kommunstyrelsen i huvudsak säkerställer att VA-taxan tillämpas likvärdigt och rättssäkert mellan olika brukare i enlighet med 31 § LAV.

Bedömningen baseras på iakttagelserna i avsnitt 2.2, prövade mot likställighetsprincipen (31 § LAV) och förvaltningsrättsliga krav på likabehandling. Bedömningen avser taxans formella struktur och tillämpning. Den faktiska debiteringens korrekthet i enskilda fall har inte kunnat prövas, eftersom stickprov på debiteringar inte ingått i granskningen.

Vi grundar vår bedömning på:

Vi konstaterar att taxan tillämpas enhetligt i hela kommunen. Samma avgifter gäller för samma typ av fastighet oavsett var den ligger, trots att utbyggnadskostnaderna varierar kraftigt mellan olika områden. Särtaxa har inte tillämpats och granskningen har inte identifierat individuella avvikelser eller särlösningar. Övergången till digital måtaravläsning – drygt 60 procent av mätarna vid utgången av 2024 – innebär att en växande andel debiteringar baseras på faktisk förbrukning. Vi konstaterar att kommunstyrelsen i den formella tillämpningen säkerställt att brukare i jämförbara situationer behandlas lika.

Vi noterar dock att den underliggande taxestrukturen vilar på en grund som inte kan verifieras. Enhetspriserna per måtarstorlek är ärvda – de ansvariga övertog dem utan att analysera hur de är uppbyggda och vet inte vad de ursprungligen baserades på. Taxan höjs som huvudregel procentuellt med samma sats på alla delar, vilket innebär att den ursprungliga fördelningen mellan kundkategorier bevaras oförändrad vid varje höjning. Fördelningen mellan fast och rörlig avgift varierar beroende på fastighetstyp – 50/50 för typhus A och 89/11 för typhus B – och avviker från medianen för jämförbara kommuner enligt Svenskt Vattens statistik.

Vår uppfattning är att kommunstyrelsen inte kan visa att fördelningen av avgifter mellan kundkategorier vilar på en sakligt motiverad kostnadsgrund, vilket 31 § LAV förutsätter. Det innebär inte att fördelningen nödvändigtvis är orättvis – men det går inte att pröva om den är det, och det är i sig en brist. Vid enskilda tillfällen har kommunen tillämpat olika procentsatser på fast respektive rörlig del, vilket visar en medvetenhet om frågan. En systematisk omprövning av taxestrukturen har dock inte gjorts.

Vi noterar också att anslutningsavgifterna inte har höjts under de senaste åren, vilket innebär att brukningstaxan bär en växande andel av den samlade finansieringen. Fördelningen mellan vad som finansieras genom anslutningsavgifter och vad som bärs av brukningstaxan påverkar relationen mellan befintliga och tillkommande abonnenter. Inom ramen för denna granskning har vi inte kunnat bedöma om fördelningen är orimlig, men vi konstaterar att den saknar dokumenterad grund.

Mot denna bakgrund är vår slutsats att kommunstyrelsen i huvudsak säkerställer att VA-taxan tillämpas likvärdigt och rättssäkert. Den formella tillämpningen fungerar – alla brukare i samma kategori betalar samma avgift. Men taxestrukturens fördelning mellan kundkategorier saknar dokumenterad kostnadsgrund, vilket begränsar möjligheten att fullt ut verifiera att likställighetsprincipen efterlevs.

2.3 Säkerställer kommunstyrelsen att VA-verksamhetens intäkter och kostnader särredovisas korrekt och transparent i enlighet med 50 § LAV?

2.3.1 Särredovisningens uppbyggnad och redovisningsprinciper

Habo kommun upprättar separata resultat- och balansräkningar för VA-verksamheten. Dessa har funnits under hela granskningsperioden 2020–2025 och publiceras i kommunens årsredovisning. Resultaträkningarna visar verksamhetens intäkter, kostnader, avskrivningar, finansiella kostnader och årets resultat. Balansräkningarna visar anläggningstillgångar, omsättningstillgångar, skulder till kommunen och förutbetalda intäkter. Granskningen har också haft tillgång till resultaträkningar på detaljerad kontonivå för hela perioden, vilket möjliggjort analys av enskilda kostnadsposter.

Balansräkningarna för 2022–2025 innehåller noter med principbeskrivningar. Där anges att redovisningen upprättats i enlighet med lagen om kommunal redovisning och RKR:s rekommendationer, med beaktande av LAV. Principbeskrivningarna anger att VA-verksamhetens prissättning regleras enligt självkostnadsprincipen, att anslutningsavgifter periodiseras med en femtiondel per år och bokförs som förutbetalda intäkter, att internränta beräknas på bokfört värde, samt att kommungemensamma kostnader som HR och ekonomi inte debiteras VA-verksamheten. IT-kostnader debiteras utifrån kostnadsställe och vissa gemensamma

administrationskostnader inom tekniska förvaltningen fördelas till VA-verksamheten. Principbeskrivningen är i huvudsak konsekvent mellan åren, med den skillnaden att räntesatsen ändrats – från 0,35 procent till 2,5 procent 2024 och planerad höjning till 2,75 procent 2026.

Från och med räkenskapsåret 2022 ändrades redovisningen av VA-verksamhetens ackumulerade resultat. Överskott och underskott redovisas inte längre som förändring av eget kapital utan som förändring av förutbetalda intäkter till VA-kollektivet – en kortfristig skuld. Balansräkningen 2022 anger uttryckligen att ackumulerat eget kapital inom VA-verksamheten omräknats till kortfristig skuld, och att omräkning skett för jämförelseåret 2021. Det innebär att det ackumulerade överskottet – som vid utgången av 2021 uppgick till 10,0 mnkr i eget kapital – omklassificerades till skuld.

Årsredovisningen 2024 behandlar denna förändring under rubriken "Avvikelser från RKR:s rekommendationer". Där anges att överuttag av VA-avgifter i kommunens redovisning bokförs som ökning av eget kapital, medan VA-verksamhetens egen rapportering sedan 2022 redovisar överskott/underskott som förändring av förutbetalda intäkter under kortfristiga skulder. Kommunens centrala redovisning och VA-verksamhetens särredovisning behandlar alltså samma post på olika sätt. En auktoriserad revisor med erfarenhet av särredovisning av VA som rådfrågats inom ramen för granskningen uppger att omklassificeringen i sig kan vara korrekt – ett överuttag är per definition en skuld till kollektivet – men att en redovisningsförändring av det slaget rimligen borde ha noterats tydligare.

Granskningen har inte kunnat identifiera ett separat beslut eller ställningstagande bakom ändringen utöver den notering som finns i balansräkningen 2022 och årsredovisningens principbeskrivning.

Posten "förutbetalda intäkter från överuttag" är identifierbar i balansräkningarna och kan följas år för år. Det ackumulerade överskottet uppgick till 10 mnkr vid utgången av 2021 och har därefter minskat successivt: 7,5 mnkr (2022), 5,3 mnkr (2023), 1,2 mnkr (2024) och -2,0 mnkr (2025). Utvecklingen visar att posten gått från överskott till underskott under perioden.

2.3.2 Fördelning av gemensamma kostnader och spårbarhet

De kostnader som belastar VA-kollektivet är till övervägande del direkta och fakturabaserade, vilket framgår av avsnitt 2.1. De gemensamma poster som fördelas är tekniska förvaltningens ledningskostnader (via en fördelningsnyckel till samtliga enheter), lokalkostnader (via en internhyresmodell baserad på disponerade lokaler) och IT-kostnader (utifrån faktisk utrustning via en intern prislista). HR- och ekonomikostnader belastar inte VA-verksamheten.

Fördelningsnyckeln för tekniska förvaltningens ledningskostnader är inte dokumenterad bland det material som överlämnats till granskningen.

Internhyresmodellen uppges av de intervjuade finnas som dokument men har inte ingått i det överlämnade materialet. IT-prislistans uppbyggnad har inte heller verifierats.

God redovisningssed förutsätter att fördelningar som påverkar en särredovisad verksamhets resultat är spårbara och dokumenterade. Granskningen har inte kunnat fastställa de fördelade posternas samlade storlek, men de utgör enligt de intervjuade en mindre andel av den totala kostnadsmassan jämfört med de direkta kostnaderna. Principen om spårbarhet gäller dock oavsett beloppens storlek.

Granskningen har inte haft tillgång till huvudbok för VA-verksamheten. Tillgång till huvudboken efterfrågades inte specifikt under granskningen. De detaljerade resultaträkningarna på kontonivå ger en god bild av kostnadsstrukturen och har möjliggjort analys av enskilda poster, men den fullständiga verifieringskedjan – från enskild transaktion till redovisad post – har inte kunnat följas.

2.3.3 Transparens och tillgänglighet

Särredovisningen publiceras årligen i kommunens årsredovisning. Resultat- och balansräkning med noter är tillgängliga för fullmäktige och allmänhet. Principbeskrivningarna i noterna ger en övergripande bild av de viktigaste redovisningsprinciperna.

Det saknas dock ett samlat dokument som beskriver VA-ekonomins uppbyggnad – redovisningsprinciper, fördelningsmodell, hantering av över- och underskott, beräkning av kapitalkostnader – på ett sätt som gör det möjligt för en utomstående att

förstå helheten utan att behöva vända sig till de ansvariga personerna.

Principbeskrivningarna i noterna är korta och täcker de viktigaste principerna men inte de bakomliggande fördelningsmodellerna. Hur VA-ekonomin hänger ihop – relationen mellan taxeintäkter, kostnadsstruktur, kapitalkostnader, fördelningar och ackumulerat resultat – framgår inte av något enskilt dokument. Den kunskapen vilar i praktiken på enskilda personers kompetens.

Bedömning och motivering

Vår samlade bedömning är att kommunstyrelsen i huvudsak säkerställer att VA-verksamhetens intäkter och kostnader särredovisas korrekt och transparent i enlighet med 50 § LAV.

Bedömningen baseras på iakttagelserna i avsnitt 2.3, prövade mot kravet på särredovisning (50 § LAV) och god redovisningssed (RKR). Bedömningen görs utifrån det underlag vi haft tillgång till – granskningen har inte haft tillgång till huvudbok, vilket innebär att den fullständiga verifieringskedjan från enskild transaktion till redovisad post inte har kunnat följas.

Vi grundar vår bedömning på:

VA-verksamheten har under hela granskningsperioden (2020–2025) haft separata resultat- och balansräkningar som publiceras i kommunens årsredovisning. Resultaträkningarna visar intäkter, kostnader och resultat på ett sätt som gör det möjligt att följa verksamhetens ekonomiska utveckling. Noterna anger de viktigaste redovisningsprinciperna – periodisering av anslutningsavgifter, internräntesats och hantering av kommungemensamma kostnader. Vi konstaterar att det grundläggande kravet i 50 § LAV – att intäkter och kostnader ska redovisas separat – är uppfyllt. Särredovisningen finns, har funnits under hela perioden och har den substans som behövs för att följa verksamhetens ekonomiska utveckling.

Vi noterar dock brister i dokumentation och transparens som begränsar möjligheten att fullt ut verifiera särredovisningens underlag. Fördelningsnyckeln för tekniska förvaltningens ledningskostnader saknar dokumentation. Internhyresmodellen har inte ingått i det överlämnade materialet. De fördelade posternas samlade storlek har inte kunnat fastställas, även om de enligt de intervjuade utgör en mindre andel av den totala

kostnadsmassan. Vår uppfattning är att bristerna i dokumentation inte påverkar särredovisningens grundstruktur, men att de innebär att den spårbarhet som god redovisningssed förutsätter inte fullt ut kan upprätthållas. Det ansvaret vilar på kommunstyrelsen.

Redovisningsändringen 2022 – då det ackumulerade överskottet omklassificerades från eget kapital till kortfristig skuld – har en logik som den rådfrågade auktoriserade revisorn bekräftar: ett överuttag från kollektivet är per definition en skuld. Vi noterar att ändringen inte presenterats som ett tydligt avgränsat ställningstagande utan framgår av en notering i balansräkningen och av årsredovisningens principbeskrivning. Vi noterar också att kommunens centrala redovisning och VA-verksamhetens särredovisning behandlar samma post på olika sätt. Enligt vår bedömning försvårar detta helhetsförståelsen av VA-ekonomin, men ändringen utgör inte i sig en brist i särredovisningens korrekthet.

Det saknas därtill ett samlat dokument som beskriver VA-ekonomins uppbyggnad på ett sätt som gör det möjligt för en utomstående att förstå hur redovisningsprinciper, fördelningsmodell och resultathantering hänger ihop. Den kunskapen vilar på enskilda personers kompetens.

Mot denna bakgrund är vår slutsats att kommunstyrelsen i huvudsak säkerställer att VA-verksamhetens intäkter och kostnader särredovisas korrekt och transparent. Det lagstadgade kravet på särredovisning är uppfyllt och har varit det under hela granskningsperioden. Men bristerna i dokumentation av fördelningsnycklar, den begränsade spårbarheten och avsaknaden av ett samlat beskrivande dokument gör att kravet på transparens inte kan anses fullt ut tillgodosett.

2.4 Säkerställer kommunstyrelsen att över- och underskott inom VA-verksamheten hanteras och regleras på ett sätt som är förenligt med självkostnadsprincipen och god ekonomisk hushållning?

2.4.1 Ackumulerat resultat och dess utveckling

VA-verksamheten redovisade överskott 2020 och 2021. Vid utgången av 2021 uppgick det ackumulerade överskottet till 10 mnkr. Sedan dess har verksamheten redovisat underskott varje år: ca 2,5 mnkr (2022), ca 2,3 mnkr (2023), ca 4,1 mnkr (2024) och ca

3,2 mnkr (2025). Överskottet har successivt förbrukats och vid utgången av 2025 hade posten vänt till ett underskott om 2,0 mnkr.

Ekonomifunktionen uppger i intervju att överskottet redan existerade när de tillträdde sina roller. Av de uppgifter vi tagit del av framgår att överskottet hade byggts upp under flera år dessförinnan, men det exakta tidsintervallet för uppbyggnaden har inte kunnat fastställas inom ramen för granskningen. De beskriver att det knappt var någon som noterat att verksamheten gått med överskott under för många år. De ansvariga för VA-ekonomin identifierade situationen och konstaterade att medlen behövde hanteras.

Det alternativ som övervägdes – att kreditera tillbaka medel till de abonnenter som betalat för mycket – bedömdes av de ansvariga som alltför komplicerat, bland annat eftersom det skulle kräva att man identifierade vilka abonnenter som bott i kommunen under överskottsåren. I stället valdes att låta överskottet kompensera för de underskott som uppstod under efterföljande år. Taxan hölls under denna period lägre än vad kostnaderna motiverade. Det ackumulerade överskottet uppgick vid sin topp till mer än 30 procent av den årliga taxeintäkten.

De brukare som betalade in överskottet under åren före 2022 är inte nödvändigtvis samma brukare som de som gynnades av den lägre taxan under åren därefter. Fastigheter säljs, nya abonnenter tillkommer och befolkningssammansättningen förändras. I intervjuerna bekräftas att de som flyttat från kommunen under perioden inte fått del av återföringen. I praktiken har medel som betalats in av ett kollektiv vid en tidpunkt förbrukats av ett delvis annat kollektiv vid en senare tidpunkt.

2.4.2 Riktlinjer och beslutsgrund

Kommunen saknar beslutade riktlinjer eller policydokument för hur över- och underskott i VA-verksamheten ska hanteras. Ekonomifunktionen bekräftar att inget sådant dokument finns. De uppger att de utgår från lagstiftningen, som enligt deras tolkning anger att ett över- eller underskott ska regleras inom tre år så att resultatet jämnas ut till noll.

Taxenivån har under perioden beslutats politiskt genom budgetprocessen i kommunstyrelsen och kommunfullmäktige. Kommunen uppger vid faktakontrollen att hanteringen av det ackumulerade överskottet varit en del av dessa beslut. Granskningen har dock inte kunnat identifiera ett explicit beslut om att det ackumulerade överskottet skulle användas för att kompensera underskott, med angivande av plan och tidsram för reglering. Beslutade riktlinjer eller policydokument för hantering av över- och underskott saknas. Något vägledande dokument fanns inte i kommunen när de nuvarande ansvariga tillträdde.

Det ackumulerade överskottet uppgick till 10 mnkr vid utgången av 2021. Vid utgången av 2025 – fyra år senare – hade posten vänt till underskott. God sed anger att reglering av över- och underskott ska ske inom en treårsperiod. Överskottet har inte reglerats inom den tidsram som god sed anger.

2.4.3 Plan för återställning

Taxehöjningen 2026 om 30 procent syftar enligt budgetunderlaget till att täcka ökade driftkostnader och kraftigt stigande kapitalkostnader. Budgeten för 2026 planeras på plus/minus noll – höjningen täcker de löpande kostnaderna men inte det ackumulerade underskottet. Underskottet om 2 mnkr planeras återställas genom ytterligare höjning 2027. Budget 2028 förutsätter stabila kostnader, men de första delarna av det planerade reningsverket väntas aktiveras samma år. Förvaltningen har vid flera tillfällen kommunicerat till den politiska ledningen att taxehöjningen 2026 inte har med reningsverket att göra och att ytterligare stora höjningar väntar. Planen för att återställa underskottet finns och är rimlig i sin ambition, men den är inte formellt beslutad och den förutsätter att inga oplanerade kostnadsökningar tillkommer under perioden.

Bedömning och motivering

Vår samlade bedömning är att kommunstyrelsen till stor del säkerställer att över- och underskott inom VA-verksamheten hanteras och regleras på ett sätt som är förenligt med självkostnadsprincipen och god ekonomisk hushållning.

Bedömningen baseras på iakttagelserna i avsnitt 2.4, prövade mot 30 § LAV, god redovisningssed, kravet på god ekonomisk hushållning (KL 11 kap.) samt den etablerade

principen inom VA-rätten att reglering av över- och underskott ska ske inom en treårsperiod och att varje generation brukare ska bära sina egna kostnader.

Vi grundar vår bedömning på:

Överskottet inom VA-verksamheten kan följas i balansräkningen och verksamhetens resultat är identifierbart år för år. Förvaltningen har identifierat den problematiska situationen, kommunicerat den till den politiska ledningen och tagit fram en plan för att återställa balansen. Taxan har höjts med 30 procent inför 2026 och ytterligare höjning planeras 2027 för att reglera det kvarvarande underskottet. Vi konstaterar att det finns en medveten ambition att hantera situationen – det är inte fråga om passivitet.

Samtidigt noterar vi att det ackumulerade överskottet – som vid sin topp uppgick till mer än 30 procent av den årliga taxeintakten – har förbrukats utan att det funnits beslutade riktlinjer för hanteringen. Kommunstyrelsen saknar beslutade principer för hur över- och underskott ska hanteras. Taxenivån har beslutats politiskt genom budgetprocessen, men granskningen har inte kunnat identifiera ett explicit beslut om överskottets hantering med plan och tidsram för reglering. Överskottet uppgick till 10,0 mnkr vid utgången av 2021 och posten har inte reglerats inom den treårsperiod som god sed förutsätter – vid utgången av 2025 har den vänt till ett underskott om 2 mnkr. Vår uppfattning är att kommunstyrelsen under denna period inte säkerställt att hanteringen skett i enlighet med vad god sed förutsätter.

Vi anser också att den mellangenerationella konsekvensen är värd att uppmärksamma. Inom VA-rätten är det en etablerad princip att varje generation brukare ska bära sina egna kostnader – ett överuttag är en skuld till det kollektiv som betalat in det. Medel som betalats in av ett brukarkollektiv har i praktiken förbrukats av ett delvis annat kollektiv. De som var abonnenter under överskottsåren fick inte medlen tillbaka, medan de som tillkom under underskottsåren gynnades av en lägre taxa än kostnaderna motiverade. Enligt vår bedömning är detta en konsekvens av att beslutade riktlinjer och en aktiv styrning av resultathanteringen saknats.

Bedömningsnivån "till stor del" grundar vi på att bristerna rör centrala principer för VA-ekonomins hantering. Treårsregeln har inte följts, hanteringen har skett utan formella beslut, och den mellangenerationella konsekvensen är en direkt följd av avsaknaden av

styrning. Även om problemet identifierats och en plan finns, och det därmed inte handlar om passivitet, anser vi att bristernas karaktär sammantaget gör att kravet inte kan bedömas som "i huvudsak" uppfyllt.

Mot denna bakgrund är vår slutsats att kommunstyrelsen till stor del säkerställer att över- och underskott hanteras i enlighet med självkostnadsprincipen och god ekonomisk hushållning. Problemet har identifierats och en plan finns. Men avsaknaden av formella riktlinjer, överskridandet av treårsperioden och den mellangenerationella konsekvensen utgör sammantaget kännbara brister.

2.5 Säkerställer kommunstyrelsen att beslutsunderlagen inför taxejusteringar är tillräckliga, korrekta och tydliga för att möjliggöra välgrundade beslut i kommunfullmäktige?

2.5.1 VA-taxans behandling i kommunfullmäktige

Genomgång av fullmäktiges kallelser, handlingar och protokoll visar att VA-taxan för 2025 och 2026 i Habo kommun inte har behandlats som ett eget ärende i kommunfullmäktige utan ingått som en del av budgetbeslutet. Kungörelsen inför KF-sammanträdet den 27 november 2025 som vi tagit del av anger Budget 2026 som punkt 4 och Avfallstaxa 2026 som punkt 5. VA-taxan nämns inte som ett eget ärende. Avfallstaxan – som avser en verksamhet med väsentligt mindre ekonomisk omfattning – har alltså en egen beslutspunkt, medan VA-taxan inte har det. Kommunens ekonomiavdelning bekräftar i ett skriftligt svar att VA-taxan ingick i budgetbeslutet och att detta även gjorts tidigare år. Ekonomiavdelningen beskriver rutinen som etablerad och anger att budgethandlingen specificerar att ett av besluten var att fastställa taxor och avgifter enligt bilaga 5, samt att en skrivelse om VA-taxan fogades till ärendet.

En juridisk bedömning som inhämtats under granskningen anger att budget och taxa utgör två separata ärenden som inte bör sammanläggas i ett beslut. Kommunen har å sin sida inhämtat en bedömning med annan slutsats. Enligt KL 25 kap. 13 § ska de ärenden som ska behandlas framgå av kungörelsen inför sammanträdet. Granskningen konstaterar att kungörelsen inför sammanträdet den 27 november 2025 anger Budget 2026 som punkt 4 och Avfallstaxa 2026 som punkt 5, men att VA-taxan inte nämns som ett eget ärende – trots att den innebar en höjning med 30 procent.

2.5.2 Beslutsunderlagets innehåll och tillgänglighet

Budgethandlingen för 2026–2028 innehåller ett avsnitt om VA-verksamheten med taxenivåer per måtarstorlek och en förändringssammanställning. Taxedokumentet i sin helhet bifogas som bilaga. Inför 2026 presenterades två alternativa höjningsnivåer för kommunstyrelsen: alternativ A med 30 procent 2026 följt av 10 procent 2027 och 2028, samt alternativ B med 37 procent 2026, 0 procent 2027 och 13 procent 2028.

Kommunstyrelsen valde alternativ A. KF-sekreteraren informerar att ledamöterna i fullmäktige fått taxeförslaget via mejl inför beslutet. Granskningen har inte kunnat identifiera att fullmäktige inför beslutet fått information om VA-ekonomins långsiktiga utveckling, det ackumulerade underskottets storlek, bakgrunden till redovisningsändringen 2022 eller reningsverkets kommande påverkan på taxan.

Budgetunderlaget beskriver den planerade höjningen och dess effekter men sätter den inte i ett bredare sammanhang av VA-ekonomins utveckling. Granskningen har inte kunnat fastställa om de alternativa höjningsförslagen som presenterats för KS även presenterats för KF. Av KF-protokollet kan utläsas att ett oppositionsparti yrkade att VA-verksamheten skulle finansieras på annat sätt, vilket visar att frågan diskuterades – men det ger inte svar på vilken information ledamöterna hade som grund för sina ställningstaganden.

2.5.3 Kommunikation mellan förvaltning och politisk ledning

Förvaltningen uppger i intervjuerna att de vid flera tillfällen kommunicerat till den politiska ledningen att taxehöjningen 2026 inte har med det planerade reningsverket att göra och att ytterligare stora höjningar väntar när reningsverket börjar aktiveras. Granskningen har inte intervjuat den politiska ledningen och har därför inte kunnat verifiera dessa uppgifter direkt. Protokollförda informationspunkter i kommunstyrelsen eller arbetsutskottet som specifikt styrker att VA-ekonomins långsiktiga utveckling behandlats har inte identifierats i det överlämnade materialet. Den politiska ledningen har enligt de intervjuade inte gått emot förvaltningens förslag under den period de nuvarande ansvariga arbetat. Kommunikationen har i huvudsak skett mellan förvaltning och kommunstyrelsen, inom ramen för budgetberedning och budgetdialog. Budgetärendet – som inkluderade VA-taxan – var anslagen i god tid före

sammanträdet i enlighet med kommunallagen. Huruvida hela fullmäktige nåtts av information om de kommande investeringarnas påverkan på taxan, det ackumulerade underskottet och den långsiktiga kostnadsutvecklingen kan inte utläsas av det underlag granskningen tagit del av.

Bedömning och motivering

Vår samlade bedömning är att kommunstyrelsen till stor del säkerställer att beslutsunderlagen inför taxejusteringar är tillräckliga, korrekta och tydliga för att möjliggöra välgrundade beslut i kommunfullmäktige.

Bedömningen baseras på iakttagelserna i avsnitt 2.5, prövade mot kommunallagens krav på beredning och kungörelse (KL 5–6 kap., 25 kap. 13 §) samt kravet på att beslutsunderlag ska ge fullmäktige förutsättningar att fatta informerade beslut.

Vi grundar vår bedömning på:

Vi konstaterar att det inför taxebeslutet finns ett underlag som innehåller taxenivåer, en förändringssammanställning och taxedokumentet i sin helhet. Alternativa höjningsförslag har presenterats för kommunstyrelsen. Förvaltningen uppger att de vid flera tillfällen kommunicerat till den politiska ledningen om de kommande utmaningarna, inklusive reningsverkets påverkan – dessa uppgifter har dock inte kunnat verifieras mot skriftliga underlag.

Vi konstaterar vidare att VA-taxan under de senaste åren inte har behandlats som ett eget ärende i kommunfullmäktige utan ingått i budgetbeslutet. Kungörelsen inför sammanträdet den 27 november 2025 nämner inte VA-taxan. Enligt KL 25 kap. 13 § ska de ärenden som ska behandlas framgå av kungörelsen. Det finns delade juridiska uppfattningar om huruvida det är tillåtet att sammanfoga taxan med budgetbeslutet. Vår uppfattning är att en taxehöjning om 30 procent för en avgiftsfinansierad verksamhet är ett ärende av sådan dignitet att det bör framgå av kungörelsen och behandlas som en egen beslutspunkt, så att medborgare och ledamöter tydligt kan se att frågan ska behandlas. Upplägget försvårar också möjligheten att överklaga taxebeslutet separat.

Vi noterar vidare att det underlag KF får inte ger en samlad bild av VA-ekonomins utveckling. Information om det ackumulerade underskottet, bakgrunden till

redovisningsändringen 2022 och reningsverkets kommande påverkan på taxan saknas i beslutsunderlaget. Vår uppfattning är att detta begränsar fullmäktiges möjlighet att sätta taxebeslutet i sitt sammanhang och att förstå de långsiktiga konsekvenserna av det beslut som fattas.

Mot denna bakgrund är vår slutsats att kommunstyrelsen till stor del säkerställer att beslutsunderlagen inför taxejusteringar är tillräckliga och tydliga. Underlag finns och kommunikation har skett. Men att VA-taxan saknar egen beslutspunkt, att kungörelsen inte nämner ärendet och att KF inte får en helhetsbild av VA-ekonomin utgör sammantaget brister som påverkar förutsättningarna för ett välgrundat beslut.

2.6 Övergripande bedömning och slutsats

Den övergripande revisionsfrågan är om kommunstyrelsen säkerställer att VA-verksamheten bedrivs i enlighet med självkostnadsprincipen, likställighetsprincipen och kraven på särredovisning enligt LAV.

Bedömningarna i avsnitt 2.1–2.5 besvarar frågan ur fem perspektiv. I detta avsnitt knyter vi ihop dem till en helhetsbild.

Vi grundar vår övergripande bedömning på:

VA-taxan för 2026 höjdes med 30 procent. Ytterligare höjningar planeras 2027 och 2028, och därtill väntar det planerade reningsverkets påverkan på kapitalkostnaderna. Höjningarna har skapat debatt bland kommunens invånare. Mot den bakgrunden vill vi vara tydliga med vad granskningen visar och inte visar.

Utifrån det underlag vi tagit del av och granskat har vi inte kunnat se att taxehöjningen 2026 saknar motivering. Kostnaderna har ökat kraftigt – framför allt kapitalkostnaderna som tredubblats under perioden – och intäkterna har understigit kostnaderna fem av sex år. Taxeberäkningens metod är tekniskt korrekt, kostnadsavgränsningen fungerar i sak och de poster som belastar VA-kollektivet är hänförliga till verksamheten. Höjningen är motiverad av det faktiska kostnadsläget. Detsamma gäller behovet av ytterligare höjningar för att få VA-ekonomin i balans.

Det vi däremot konstaterar är att vägen till den nuvarande situationen hade kunnat se annorlunda ut. Granskningen visar ett genomgående mönster där avsaknaden av

formell styrning har präglat VA-verksamhetens ekonomiska hantering. Det handlar inte om enskilda brister inom avgränsade områden utan om ett systemiskt drag: centrala beräkningskomponenter och beslutsprocesser saknar formella ramar och vilar på enskilda personers kompetens. Internräntesatsen, avskrivningstiderna, taxeberäkningsprocessen, hanteringen av ackumulerat resultat, kostnadsfördelningens principer och taxeärendets beredning till fullmäktige är samtliga områden där granskningen identifierat att formellt beslutade principer eller dokumenterade rutiner saknas. Mönstret innebär att VA-ekonomin som helhet är sårbar för personalomsättning och att kommunstyrelsens möjlighet att utöva tillsyn och uppföljning begränsas.

Denna avsaknad av formell styrning har enligt vår uppfattning fått konkreta konsekvenser. Internräntan hölls under fyra år på 0,35 procent medan SKR under samma period rekommenderade 1,0–1,5 procent. Granskningen har inte kunnat verifiera om kommunens egen upplåningskostnad motiverade den lägre nivån, men avvikelserna innebar att taxekalkylen inte avspeglar sektorns genomsnittliga lånekostnad. Taxan justerades inte uppåt de år då kostnaderna översteg intäkterna, utan det ackumulerade överskottet fick kompensera underskotten. När internräntan sedan anpassades till 2,5 procent 2024 och investeringsvolymen ökade slog effekterna igenom kraftigt och samtidigt. Enligt vår bedömning hade höjningen kunnat ske mer gradvis om kommunstyrelsen tidigare justerat taxan i takt med att kostnaderna ökade.

Vi vill understryka att de nuvarande ansvariga för VA-ekonomin har identifierat problemen och genomfört förbättringar. Beräkningsprocessen har utvecklats, taxedokumentet inkluderas i sin helhet vid beslutstillfället och en plan för att återställa balansen finns. De brister vi identifierat har i huvudsak uppstått före deras tid. Men ansvaret för att formella principer ska finnas vilar på kommunstyrelsen, inte på enskilda tjänstepersoner.

Vår bedömning av de fem underliggande frågeställningarna landar på "i huvudsak" för likställighetsprincipen och särredovisningen, och på "till stor del" för självkostnadsprincipen, resultathanteringen och beslutsunderlaget. Att den samlade bedömningen landar på "till stor del" beror på att de brister som rör

självkostnadsprincipens tillämpning, hanteringen av det ackumulerade överskottet och beslutsprocessen inför fullmäktige väger tungt i helheten – de berör kärnan i kommunstyrelsens ansvar för VA-ekonomins styrning och de har haft direkta konsekvenser för taxans utveckling och brukarnas kostnader.

Mot denna bakgrund är vår samlade slutsats att kommunstyrelsen till stor del säkerställer att VA-verksamheten bedrivs i enlighet med LAV:s krav. VA-verksamheten har en fungerande särredovisning, en beräkningsmetod som är tekniskt korrekt och en enhetlig tillämpning av taxan. Men avsaknaden av formellt beslutade principer, den historiska avvikelserna i internräntan, den bristande hanteringen av det ackumulerade överskottet och den otillräckliga transparensen i beslutsprocessen utgör sammantaget kännbara brister som har bidragit till den situation brukarna nu möter.

Bilagor

Bilaga A – Bedömningskriterier

BEDÖMNING	KRITERIER
<p>Är ...</p> <ul style="list-style-type: none"> → ... ändamålsenlig → ... tillfredställande ur ekonomisk synpunkt → ... tillfredställande intern kontroll. 	<p>Mer <u>än 90 %</u> i granskningen använda revisionskriterier uppfyllda.</p>
<p>I huvudsak</p> <ul style="list-style-type: none"> → ... ändamålsenlig → ... tillfredställande ur ekonomisk synpunkt → ... tillfredställande intern kontroll 	<p>Mellan <u>70-90 %</u> i granskningen använda revisionskriterier uppfyllda eller vid några få <u>lindriga</u> avvikelser/brister.</p>
<p>Till stor del</p> <ul style="list-style-type: none"> → ... ändamålsenlig → ... tillfredställande ur ekonomisk synpunkt → ... tillfredställande intern kontroll 	<p>Mellan <u>40-69 %</u> i granskningen använda revisionskriterier uppfyllda eller vid några få <u>kännbara</u> avvikelser/brister.</p>
<p>Till viss del</p> <ul style="list-style-type: none"> → ... ändamålsenlig → ... tillfredställande ur ekonomisk synpunkt → ... tillfredställande intern kontroll 	<p>Mellan <u>20-39 %</u> i granskningen använda revisionskriterier uppfyllda eller vid några få <u>allvarliga</u> avvikelser/brister.</p>
<p>Ej</p> <ul style="list-style-type: none"> → ... ändamålsenlig → ... tillfredställande ur ekonomisk synpunkt → ... tillfredställande intern kontroll 	<p>Mindre <u>än 20 %</u> i granskningen använda revisionskriterier uppfyllda eller vid några få <u>mycket allvarliga</u> avvikelser/brister.</p>

Deloitte refers to one or more of Deloitte Touche Tohmatsu Limited (“DTTL”), its global network of member firms, and their related entities (collectively, the “Deloitte organization”). DTTL (also referred to as “Deloitte Global”) and each of its member firms and related entities are legally separate and independent entities, which cannot obligate or bind each other in respect of third parties. DTTL and each DTTL member firm and related entity is liable only for its own acts and omissions, and not those of each other. DTTL does not provide services to clients. Please see www.deloitte.com/about to learn more.

Deloitte provides industry-leading audit and assurance, tax and legal, consulting, financial advisory, and risk advisory services to nearly 90% of the Fortune Global 500® and thousands of private companies. Our professionals deliver measurable and lasting results that help reinforce public trust in capital markets, enable clients to transform and thrive, and lead the way toward a stronger economy, a more equitable society and a sustainable world. Building on its 175-plus year history, Deloitte spans more than 150 countries and territories. Learn how Deloitte’s more than 415,000 people worldwide make an impact that matters at www.deloitte.com.

Our advice is prepared solely for the use of the client. You may not disclose it or its contents to any other person without our prior written consent. No other person may rely on the advice and we accept no responsibility to any other person.

© 2026 For more information, contact Deloitte AB.